

พลังขององค์กรชุมชนและ “บ้านมั่นคง” สู่การเปลี่ยนแปลงตำบลน้ำไผ่ แห่งความสุข

‘บ้านเปลี่ยนป่า น้ำไผ่ เมืองแห่งความสุข’ คือ บทบันทึกของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ที่เริ่มต้นจากความฝันเล็กๆ ของชาวบ้านผู้ปรารถนาจะมี “บ้าน” เป็นของตนเอง ด้วยพลังแห่งความสามัคคี พวกเขาพร้อมกันพลิกพื้นที่ป่าที่เคยรกร้าง ให้กลายเป็นชุมชนมั่นคงน่าอยู่ สู่ต้นแบบของการพัฒนาที่สร้างความสุขอย่างยั่งยืน

ตำบลน้ำไผ่: เส้นทางจากความท้าทายสู่ชุมชนเข้มแข็ง

ตำบลน้ำไผ่ เป็นพื้นที่ชนบทที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างและปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หนึ่งในปัญหาหลักคือ การขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ประชาชนจำนวนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์รับรองการครอบครองที่ดิน ทำกิน ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการที่ควรได้รับ เช่น การขอสินเชื่อเพื่อการพัฒนา หรือการรับรองสิทธิการอยู่อาศัยอย่างมั่นคง ปัญหานี้ยังส่งผลกระทบต่อความรู้สึกรับประกันในชีวิตและแผนการพัฒนาระยะยาวของครัวเรือน

ปัญหานี้เพื่อการอุปโภคบริโภค ก็เป็นอีกประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะในฤดูแล้ง พื้นที่สูงบางแห่งไม่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำได้อย่างเพียงพอ ขาดแคลนระบบเก็บกักน้ำและระบบกระจายน้ำที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อทั้งชีวิตประจำวันและการทำเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาน้ำอย่างมาก

ด้านการคมนาคม ไม่มีถนนเข้าถึงแปลงเกษตร ทำให้ การขนส่งผลผลิตเป็นไปอย่างยากลำบาก โดยเฉพาะในฤดูฝนที่ เส้นทางลื่นและขรุขระ ส่งผลให้ผลผลิตสูญเสียระหว่างทาง ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น และรายได้ของเกษตรกรลดลง

ในเชิงเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังพึ่งพาการปลูก พืชเชิงเดี่ยว ซึ่งทำให้เสี่ยงต่อความผันผวนของราคาในตลาด และยิ่งไปกว่านั้นยังประสบปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูง ทั้งด้าน ปุ๋ย ยา และแรงงาน ขณะที่อำนาจการต่อรองในตลาดมีอยู่ อย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถกำหนดราคาหรือเลือกช่องทางการ

จำหน่ายได้อย่างเป็นธรรม

สิ่งแวดล้อม ก็เป็นอีกด้านที่เริ่มส่งสัญญาณปัญหาอย่างชัดเจน พื้นที่ซึ่งขาดระบบจัดการขยะมูลฝอย อย่างเป็นระบบ ทำให้มีการทิ้งขยะในที่สาธารณะ หรือการเผาขยะที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศในชุมชน โดยเฉพาะในช่วง ฤดูแล้งที่มีปัญหาหมอกควัน ซึ่งไม่เพียงกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ เด็กเล็ก และผู้ป่วยเรื้อรัง

กล่าวโดยสรุป ตำบลน้ำไผ่กำลังเผชิญกับปัญหาเชิงซ้อนหลายมิติ ซึ่งต้องการการบูรณาการความร่วมมือจาก ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาควิชาการ และประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันวางแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ตอบโจทย์วิถีชีวิตและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

จากนโยบายทวงคืนผืนป่า สู่การทวงคืนสิทธิในที่ดิน

ตำบลน้ำไผ่ตั้งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ป่าสงวน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เดิมเคยเป็นป่ากร้าง ชุมชน กระจัดกระจาย ขาดโอกาสในการพัฒนา ชาวบ้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ ต้นทุนการผลิต

สูง และสุขภาพทรุดโทรมจากการทำเกษตร เชิงเดี่ยว และในปี 2554 เกิดดินโคลนถล่มครั้ง ใหญ่ ทำให้หลายครอบครัวสูญเสียชีวิต บ้านเรือนพังเสียหาย และที่ดินทำกินถูกกลืน หาย หลายคนเคยทำอะไรเลือนลอยโดยไม่รู้ว่ พื้นที่ที่ใช้ทำกินอยู่ในเขตอนุรักษ์หรือเขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่า ต่อมาในปี 2557 รัฐมีนโยบาย "ทวงคืนผืนป่า" และในปี 2558 พี่น้องตำบลน้ำ ไผ่ถูกยึดคืนพื้นที่ทำกินกว่า 1,661 ไร่ หลาย

ครอบครัวไร้ที่ทำกิน ชาวบ้านในตำบล 4 ราย ถูกดำเนินคดีฐานบุกรุกป่า หนึ่งในนั้นเป็นสามีของทองแดง หนึ่งใน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ

เมื่อถึงทางตันชาวบ้านเริ่มรวมตัวกันเพื่อหาทางออก มีการแจกเมล็ดข้าวโพดให้ผู้ร่วมประชุมคนละเม็ด และให้หย่อนลงกล่องแสดงความต้องการสำคัญที่สุด ผลคือ เสียงส่วนใหญ่เรียกร้องสิทธิในที่ดิน ดังที่ทองแดง เศษนาเวช ได้เล่าให้ฟังว่า

“ตอนนั้นหลังชนฝาแล้วพี่น้องตำบลน้ำไผ่ไม่รู้จะทำยังไง ก็เลยเกิดความคิดหาวิธีที่จะแก้ไขปัญหาในการสร้างพลังความสามัคคีร่วมกัน โดยการแจกเมล็ดข้าวโพดให้กับพี่น้องที่เข้าร่วมประชุมคนละเม็ด และก็เขียนกล่องไว้ 3 กล่อง ให้พี่น้องหย่อนลงในสิ่งที่พี่น้องต้องการที่สุด ซึ่งวันนั้นพี่น้องได้หย่อนลงกล่องเรื่องของที่ดินเยอะที่สุด แสดงให้เห็นว่ามีความต้องการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินคืนเพื่อที่จะทวงสิทธิในที่ดินคืนกลับมา”

จากนั้นชาวบ้านกว่า 300 คน ได้ยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรดิตถ์ จนนำไปสู่การสำรวจพื้นที่ได้รับผลกระทบ และเริ่มกระบวนการขับเคลื่อนตามมาตรา 64 แห่ง พ.ร.บ.ป่าไม้ฯ พื้นที่อุทยานกว่า 1,600 ไร่ ได้ถูกคืนกลับสู่มือชาวบ้านทุกแปลง เป็นผลจากพลังความร่วมมือและความสามัคคีของชุมชนที่ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค

ซ่อมแซมบ้าน ซ่อมแซมใจ ด้วยพลังของชุมชน

แม้หลายครัวเรือนในตำบลน้ำไผ่จะยังคงมีบ้านเรือนที่ไม่มั่นคงถาวร บางหลังก็ยังทรุดโทรม ไม่มีห้องน้ำ หรือยังใช้ไฟไม่ไผ่ แต่จากความร่วมมือของชาวบ้านและการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ทำให้เกิดการซ่อมแซมบ้าน จากบ้านที่ไม่มีห้องน้ำก็มีห้องน้ำ จากหลังคารั่วก็ไม่รั่วอีกต่อไป ทุกการเปลี่ยนแปลงสะท้อนถึงพลังของชุมชน ที่ร่วมกันสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 193 ครัวเรือน
พัฒนาที่อยู่อาศัย จำนวน 25 ครัวเรือน

หมู่ 4 บ้านห้วยคอม

จากบ้านมั่นคง สู่สิทธิในที่ดินทำกิน

เมื่อโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลน้ำไผ่เข้ามาในพื้นที่ คณะทำงานได้ลงพื้นที่พูดคุยกับหน่วยงานป่าไม้และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อร่วมเป็นภาคีในการขับเคลื่อนงาน โดยมีข้อตกลงที่ชัดเจน เช่น อนุญาตให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนหรืออุทยานเพื่ออยู่อาศัยและทำมาหากิน แต่ห้ามบุกรุกพื้นที่เพิ่มเติม ห้ามตัดไม้ทำลายป่า หรือใช้เครื่องจักรกลหนัก และขณะเดียวกันชาวบ้านต้องช่วยกันดูแลพื้นที่ป่า เพิ่มพื้นที่สีเขียว ปลูกไม้ผลยืนต้นทำแนวกันไฟ และแนวกันชนระหว่างป่ากับพื้นที่เกษตร โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. จำนวน 12,900,000 บาท ภายใต้งบ 200 ครัวเรือน

พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วยมะม่วงหิมพานต์คุณภาพและเกษตรสร้างสรรค์

ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ยังมีการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มแปรรูปมะม่วงหิมพานต์ และกลุ่มแปรรูปกล้วย เพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตในท้องถิ่น โดยมีการขับเคลื่อนโครงการร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ภายใต้งบโครงการ “นวัตกรรมจัดการมะม่วงหิมพานต์คุณภาพเพื่อสร้างความเข้มแข็งของทางเศรษฐกิจฐานราก” มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยแบ่งออกเป็น 2 โครงการหลัก ได้แก่ โครงการย่อยที่ 1 การเพิ่มผลผลิตมะม่วงหิมพานต์คุณภาพในแปลงเกษตร เพื่อยกระดับผลผลิตทั้งด้านปริมาณ

และคุณภาพ และโครงการย่อยที่ 2 การทดสอบและพัฒนาร่างมาตรฐานสินค้าเกษตร (เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ดิบ) เพื่อผลักดันการค้าที่เป็นธรรม

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเสริมที่ช่วยส่งเสริมความยั่งยืน อาทิ สนับสนุนการปลูกพืชผสมผสานในระบบวนเกษตร ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และพืชเศรษฐกิจได้ร่วมเอาผลิตภัณฑ์การปลูกมะม่วงหิมพานต์ให้ได้มาตรฐาน GAP จำนวน 40 แปลง พัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น น้ำนมเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ส่งเสริมกลุ่มอาชีพตามความต้องการ

ของชุมชน เตรียมความพร้อมในการยกระดับสู่มาตรฐาน GI (สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์)

จากที่กล่าวมา ทำให้เห็นว่าโครงการนี้จึงไม่เพียงสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต แต่ยังวางรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแรง ยั่งยืน และแข่งขันได้ในระยะยาว

แก้ปัญหาการเข้าถึงพื้นที่เกษตรด้วยถนนร่องล้อ

สำหรับแปลงเกษตรบางแห่งอยู่ห่างไกล การขนส่งผลผลิตในช่วงฤดูฝนกลายเป็นอุปสรรคและมีความยากลำบาก คณะทำงานจึงได้ดำเนินการสร้าง ‘ถนนร่องล้อ’ ซึ่งช่วยชาวบ้านสามารถลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรได้สะดวกยิ่งขึ้น ลดความเสียหายของผลผลิต ถนนนี้ไม่เพียงแต่ช่วยด้านเศรษฐกิจ แต่ยังทำหน้าที่เป็นแนวกันไฟป่า ช่วยอนุรักษ์ระบบนิเวศน์ไปพร้อมกัน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

แนวทางสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศอย่างยั่งยืน โดยชุมชนได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมหลากหลาย ได้แก่ ปลูกไม้ยืนต้นและไม้ผลกินได้ เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ควบคู่กับการสร้างแหล่งอาหารในครัวเรือน ปลูกป่าแนวกันชน โดยความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี เช่น อุทยานแห่งชาติต้นสักใหญ่ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยงและภูทอง และหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้ น้ำป่า (อต.6) บูรณาการทำแนวกันไฟ ครอบคลุมพื้นที่ป่าอุทยาน ป่าสงวน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า น้ำป่า เพื่อลดความเสี่ยงจากไฟป่าและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ “โคก หนอง นา ฟาร์มสุดเขต” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการฟื้นฟูป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ สร้างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติอย่างแท้จริง

พัฒนาระบบน้ำเพื่อชีวิต จากภูเขาสู่ครัวเรือน

ปัญหาเรื่องน้ำจากเดิมที่ชาวบ้านต้องใช้รถขนน้ำใส่ถัง 200 ลิตร มาใช้ในครัวเรือน โครงการบ้านมั่นคงได้นำงบประมาณมาพัฒนาระบบส่งน้ำจากภูเขา โดยสร้างบ่อพักน้ำเพื่อเก็บน้ำ แล้วส่งต่อผ่านปั๊มพลังงานแสงอาทิตย์ (ระบบ AC/DC) ที่ได้ทำการติดตั้งขึ้น ไปยังจุดใช้งานต่างๆ ซึ่งมีการวางถังเก็บน้ำตามจุดต่างๆ ในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ทั้งในบ้านและในแปลงเกษตรอย่างเพียงพอ นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำให้ระบบนี้เกิดขึ้นจริง

บ้านมั่นคงตำบลน้ำไผ่ ภาพสะท้อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทุกมิติ

โครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลน้ำไผ่ คือ ภาพสะท้อนของความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างชุมชน ภาคีรัฐ และภาคประชาสังคม ที่ร่วมกันพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนในทุกมิติ ในด้านที่อยู่อาศัยและที่ดินมั่นคง มีการสร้างบ้าน

มั่นคงจำนวน 378 หลัง จากพลังความร่วมมือของชาวบ้าน ซึ่งไม่เพียงตอบโจทย์เรื่องที่อยู่อาศัยแต่ยังสร้างความ
มั่นใจในสิทธิในที่ดิน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พัฒนาระบบส่งน้ำขึ้นพื้นที่สูง แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ
อย่างเป็นรูปธรรม เศรษฐกิจและอาชีพ ส่งเสริมตลาดนัดชุมชนและกลุ่มอาชีพตรงใจ เพื่อผลิตสินค้าชุมชนคุณภาพที่
มีตลาดรองรับ สาธารณูปโภคพื้นฐาน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างถนนร่องล้อที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบ
และดำเนินการเอง สิ่งแวดล้อมและพื้นที่สีเขียว พื้นที่ต้นแบบ “โคก หนอง นา ฟาร์มสุดเขต” แสดงถึงความตั้งใจใน
การฟื้นฟูป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ความสำเร็จเหล่านี้เกิดจากพลังของ การมีส่วนร่วมทุกช่วงวัย ในตำบลน้ำ
ไผ่ ซึ่งนำไปสู่การสร้างจิตสำนึก จิตอาสา ความรัก ความสามัคคี และเครือข่ายความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเกิด
กองทุนรักษาดิน รักษาบ้าน เพื่อดูแลทรัพยากรและความมั่นคงในระยะยาว